

РОЗВИТОК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті висвітлено теоретичні питання впливу інноваційних процесів у загальноосвітньому навчальному закладі на розвиток професіоналізму вчителя. Охарактеризовано труднощі та проблеми, які перешкоджають процесу розвитку професіоналізму педагога.

Ключові слова: *вчитель, професіоналізм, інноваційний процес, управління.*

Інноваційні процеси, які охопили майже всі ланки системи освіти, ставлять щоразу вищі вимоги до професіоналізму педагогічних кадрів. Сьогодні педагог-професіонал – це фахівець, який має високий рівень професійної компетентності, здатний удосконалюватися і самовдосконалюватися в процесі педагогічної праці, роблячи свій індивідуальний творчий внесок у професію і стимулюючи в суспільстві інтерес до результатів своєї діяльності.¹

Саме інноваційні перетворення загострили проблему розвитку професіоналізму вчителя, який є основним суб'єктом внутрішньошкільного управління, покликаний вирішувати завдання модернізації освіти і прогнозувати успіх педагогічного процесу.

Підкреслимо, що до сучасного педагога висуваються нові вимоги: справжній вчитель – це не тільки досвідчений фахівець, а й людина, яка організовує життя дитини, здатна до культурного саморозвитку й творчої співпраці з дітьми і дорослими. Професіоналізм учителя слід розглядати не просто як володіння комплексом професійних умінь, а як розвинутість різноманітних здібностей, якостей особистості системного характеру, високого ступеня їхньої продуктивності [5].

Відтак, підвищення рівня професіоналізму педагогів має бути спрямоване не стільки на компенсацію професійних знань або набуття нових, скільки на зміну менталітету педагогічних кадрів, розвиток в учителя сприйнятливості до нового наукового знання, потреби в освоєнні нової системи професійних цінностей, що вимагає певної гнучкості та багатовимірності мислення, нарощування потенціалу педагогічної діяльності, професійного саморозвитку та самовдосконалення, розвитку професійних і особистих якостей.

Концепцію педагогічної діяльності вчителя розробляли І. Багаєва, В. Зверєва, Н. Кузьміна, А. Маркова та інші науковці. До вивчення проблем формування і вдосконалення професійної компетентності учителя, розвитку його педагогічної культури, творчого потенціалу звернулися у своїх дослідженнях В. Адольф, С. Архангельський, Е. Белозерцев, В. Гриньова, І. Зимня, І. Ісаєв, К. Корміліцина, Н. Кузьміна, В. Лозова, Л. Макарова, О. Мармаза, А. Міщенко, Л. Міщенко, Л. Подимова, В. Сластьонін, А. Уман, І. Федотенко, А. Ходусов, Р. Шакуров, О. Шиянов та інші вчені. Ці дослідники відзначають, що підвищенню професіоналізму вчителів і керівників у системі освіти сприяють саме різні

форми інноваційної роботи, як комплексу інноваційних стандартів, принципово нової практики освіти на основі описаних і сертифікованих зразків діяльності.

Значне місце вивченню інноваційної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах відводиться у дослідженнях таких сучасних учених: С. Абдулліна, В. Ворошилова, Г. Головіна, І. Дичківська, О. Заславська, В. Лізинський, Т. Макарова, О. Мармаза, А. Мойсеєв, Н. Немова, Л. Подимова, П. Третяков та інших науковців.

Основи управління процесом розвитку професіоналізму вчителя спираються на теоретичні досягнення традиційної теорії внутрішньошкільного управління, що подано в працях дослідників С. Абдулліної, С. Архангельського, В. Афанасьєва, Ю. Бабанського, Л. Ващенко, Т. Давиденко, Л. Даниленко, Т. Ільїна, В. Зверєвої, Ю. Конаржевського, В. Лазарева, А. Мойсеєва, Н. Немової, А. Орлова, М. Поташника, П. Третякова, К. Ушакова, Т. Шамової та ін.

Мета статті – розкрити теоретичні питання впливу інноваційних процесів у загальноосвітньому навчальному закладі на розвиток професіоналізму вчителя.

Існує загальноприйняте переконання, що майбутнє суспільства, його прогрес і успішність розвитку залежать від якості освіти, рівня освіченості людей, наявності кваліфікованих фахівців, їх професіоналізму. У свою чергу, професіоналізм будь-якого працівника залежить від рівня його освіти, професійної спрямованості й особистісних характеристик.

Становлення професіоналізму вчителя перебуває у прямій залежності від рівня освіти, стану освітньої ситуації, якості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Сучасний рівень розвитку педагогічної науки дає змогу розширити й збагатити поняття професіоналізму вчителя новими складовими: сьогодні педагог повинен урахувати соціальні зміни суспільства, рівень розвитку науки, вміння виокремлювати корисні знання із суміжних наук, аналізувати й узагальнювати свій досвід і досвід колег.

З точки зору Т. Селезньової, професіоналізм учителя є фактором успішного розвитку школи в умовах ринку і визначається ступенем відповідності особистості вимогам творчої професійної діяльності, передбачає високий рівень активності педагога, його відповідальності за долі дітей, суб'єктивне розуміння мети педагогічної діяльності, пошук ефективних шляхів її досягнення, креативність, усвідомленість, послідовність дій у виборі та здійсненні оптимальних стратегій організації шкільної субкультури (педагогічна взаємодія, спільна діяльність), де формуються у школярів якості суб'єкта життєдіяльності, соціальних відносин. Як вважає автор, це визначення професіоналізму, витримане в рамках соціологічного підходу до педагогічної діяльності, передбачає характеристику вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії [9].

На сьогодні сфера шкільної інноваційної діяльності надзвичайно широка: це і відомі організаційні перетворення, і введення регіонального та шкільного компонентів навчального плану, і деяка інтеграція навчальних предметів, і цільовий відбір змісту, й експериментальна перевірка нових педагогічних технологій, і нові дидактичні методики тощо. Очевидно, одна зі сторін інновації – вдосконалення управлінської діяльності установ та розвиток у цілому системи

освіти, здатної дати імпульс творчої ініціативи педагогів, процесу розвитку професіоналізму.

Головним змістом у підготовці вчителя до нового виду діяльності в умовах інновації є, насамперед, уміння “подолати самого себе”, поступовий “відхід від стереотипів” у своїй педагогічній діяльності. Для педагога, який прийняв рішення зайнятися інноваційною діяльністю, важливо визначитися у власній позиції до інновації, з’ясувати свої функції, дії та етапи своєї підготовки до цього виду діяльності. Відтак, створення умов для самореалізації вчителя в новому виді діяльності є сьогодні актуальним.

Розглядаючи теорію і практику нововведень, Н. Подимов і Л. Подимова відзначають, що інновації не замкнуті у сфері людської діяльності, вони мають загальний характер, що вимагає також вивчення суб’єктів інновацій від одиночного працівника до суспільства в його цілісності; від людини, котра формує інновації у своїй власній діяльності, до суспільного відтворення у цілому. Одним із важливих аспектів вивчення виступає людина – суб’єкт інновацій. Людина завжди перебуває між прагненням формувати інновації, змінювати, вдосконалювати свою діяльність, свої відносини тощо і страхом перед інноваціями, їх деструктивними наслідками [7; 8].

Успішність, дієвість інноваційної роботи школи, її вплив на оновлення змістовно-організаційного механізму розвитку школи, управління розвитком професіоналізму вчителя цілком залежать від актуальності нововведення, користності та реалізованості в навчально-виховному процесі.

Модернізація основних ланок загальноосвітньої установи можлива лише через науково обґрунтоване вдосконалення педагогічного управління, що прогнозує успіх педагогічного процесу, оптимальне управління процесом розвитку професіоналізму вчителя в умовах інноваційної діяльності. Таким чином, інноваційна робота завжди привносить свої зміни в професіоналізм педагога, бо вона сприяє високому розвитку рівня мотивацій (емоційних, вольових, пізнавальних, соціальних тощо). За інноваційну роботу береться той педагог, який орієнтується на досягнення, розвиток, саморозвиток.

Інноваційна діяльність висуває особливі вимоги до професіоналізму вчителя, зокрема, до його готовності впроваджувати нововведення в практику роботи.

Істотний вплив на процес сходження педагога до акмеологічних вершин його професіоналізму здійснюють: мотиваційно-потребнісний рівень до професійно-особистісного розвитку і саморозвитку; досвід самореалізації власної індивідуальності в педагогічній діяльності; умови, що створені у закладі освіти для розвитку професіоналізму вчителя.

Інноваційні процеси вимагають від особистості розвитку й прояву педагогічної творчості.

Так, професійна зрілість педагога трактується В. Максимовою як його готовність до творчої діяльності, яка спирається на професійну компетентність, педагогічну майстерність і гуманістичну спрямованість осіб, стійку мотивацію до вдосконалення педагогічної майстерності [3].

Безперервне внутрішньошкільне навчання педагогічних кадрів, підвищення їх кваліфікації, особливо в умовах інноваційного режиму роботи навчального закладу, виступає базовим елементом, що забезпечує розвиток професіоналізму вчителя і способів подолання нормативних криз.

Сучасні теорії управління все частіше розглядають персонал як високо-ефективний, не відтворний конкурентний інтелектуальний ресурс організації, який забезпечує її конкурентні переваги. У зв'язку із цим має бути переосмислена традиційна практика організації й управління науково-методичною роботою у рамках розвитку професіоналізму вчителів [4; 6; 8].

На жаль, поза увагою науковців залишається такий найактуальніший напрям підвищення кваліфікації педагогів, як їх підготовка до впровадження у практику роботи педагогічних інновацій. Керівники внутрішньошкільних науково-методичних структур, що здійснюють управління методичною роботою, мають поверхове уявлення про особливості професійно-особистісного розвитку педагогів, механізми управління і самоуправління цим процесом в умовах інноваційної діяльності школи. У цьому полягає одна з причин низької ефективності процесу розвитку професіоналізму вчителя.

Науковці вважають, що професіоналізм учителя, як правило, є результатом ефективності його спеціальної підготовки і виявляють такі труднощі та причини у процесі його розвитку:

1. Неефективність управління процесом розвитку професіоналізму учителя.
2. Перевантаженість організаційно-педагогічної структури школи.
3. Професійні ускладнення педагогів.
4. Недостатня розвинутість матеріально-технічної бази.
5. Слабкість дидактико-технологічного обладнання.

У цілому керівництво шкіл має уявлення про стратегію розвитку шкільного колективу, педагогічну діяльність, але ще не знайдені ефективні технології рішення управлінських проблем. Маючи великий творчий потенціал, керівництво не завжди успішно може забезпечити умови для "розкриття" особистісного потенціалу самих педагогів. Не реалізуються повною мірою нові інформаційні технології, що сприяють ефективному управлінню.

Існуючі організаційно-педагогічні структури, як показує аналіз, не можуть забезпечити продуктивного розвитку шкільної системи в умовах інноваційної діяльності та сприяти процесу розвитку професіоналізму вчителя. Немає цілісних зв'язків і інформаційних потоків між методичними об'єднаннями, проблемними чи творчими групами (структурними підрозділами), які сприяють успішному розвитку професіоналізму вчителя.

Основна проблема, з якою стикаються педагоги, полягає в тому, що вони не можуть подолати "зунівський" підхід в освіті та недостатньо готові працювати з особистістю дитини. Причинами цього виступають недостатність знань психології особистості; відсутність психологічної готовності працювати в умовах відкритості, прозорості результатів і визнавати свої помилки і незнання; невисокий коефіцієнт ділової згуртованості та здатності до співпраці, співробітництва; слабе подолання стереотипів мислення і відстоювання пріоритету предметної освіти над особистим розвитком дитини; недостатньо висока методологічна (дослідницька) культура і недостатнє володіння способами педагогічної рефлексії.

Проблеми професійних ускладнень педагогів зумовлені недостатнім рівнем їх професіоналізму, а також психологічною і технологічною неготовністю до роботи зі школярем на вищому рівні особистісної рефлексії. Більшість учителів не знають, як перетворити навчальний предмет на засіб розвитку професійних особистісних якостей, не володіють науково-методичною підготовкою і сучасними освітніми технологіями, що сприяють розвитку їх професіоналізму.

Хоча останніми роками педагогами і батьками в багатьох навчальних закладах багато зроблено для зміцнення матеріально-технічної бази, слід відзначити її недостатність і застарілість обладнання.

Загальноосвітні навчальні заклади мають низьку забезпеченість комп'ютерами, копіювальною технікою, не мають виходу в мережу Інтернет. У більшості шкіл немає кабінетів психологічного розвантаження для вчителів.

У багатьох навчальних закладах педагогами нагромаджено багатий дидактичний матеріал, що не відповідає сучасним вимогам. У більшості шкіл застаріла лабораторна база кабінетів фізики, хімії, біології, що не забезпечує повноцінність дослідно-експериментальної роботи на уроках. Не всі навчальні програми мають необхідні дидактичні засоби.

Не набувають широкого поширення інтернет-технології, для яких потрібне створення електронних навчальних матеріалів нового покоління, перебудова змісту й організаційних форм навчальної діяльності та перепідготовки вчительських кадрів.

Потрібне реформування управлінської структури і створення Ради з розвитку школи, яка може стати засобом інтеграції та мобілізації всього шкільного колективу на досягнення цілей її розвитку.

Для цього керівник школи повинен концентрувати свої зусилля на управлінні процесом розвитку професіоналізму вчителя, створенні умов для переходу до самокерованого професійного розвитку.

Так, А. Маркова, характеризуючи професійні труднощі учителя, зазначає, що в педагогічній діяльності виникають не лише проблеми розуміння і взаємодії з іншою людиною, а і необхідність перебудови типу педагогічного мислення в умовах швидких соціальних змін.

Причинами цих ускладнень, на її думку, є реальна складність педагогічних ситуацій; відсутність адекватних засобів педагогічної діяльності спілкування; відсутність готовності до взаємодії з колегами в змінених ситуаціях; надмірна тривожність і напруженість учителя, що негативно позначається на організації діяльності і спілкуванні.

Управління процесом розвитку професіоналізму вчителя має спрямовуватися на усунення причин, що перешкоджають цьому процесу, й здійснюватися як спеціально організована, ресурсозабезпечувана взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, спрямованого на пошук способів і їх реалізації в забезпеченні розвитку професіоналізму вчителя.

Висновки. Отже, інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного вчителя, адже нововведення (інновації) не виникають самі собою, а є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду.

Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють соціально-економічні перетворення, які вимагають відповідного оновлення освітньої політики, прагнення учителів до освоєння та застосування педагогічних новинок; конкуренція загальноосвітніх закладів, котра стимулює пошук нових форм і методів організації навчально-виховного процесу, диктує відповідні критерії щодо добору вчителів [1; 2].

Результатом процесу розвитку професіоналізму вчителя в умовах інноваційної діяльності школи є зміни в педагогічній діяльності, в самій особистості педагога і в особистості учня.

Список використаної літератури

1. Жезлова С.А. Модерация как инновационная форма повышения квалификации : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / С.А. Жезлова. – Ярославль, 2000. – 165 с.
2. Жуковский И.В. Формирование адаптивной системы управления методической службой образования в городе : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / И.В. Жуковский. – М., 1999. – 205 с.
3. Максимова В.Н. Акмеологическая теория в контексте качества образования / В.Н. Максимова // Педагогика. – 2002. – № 2 – С. 9–14.
4. Методическая работа в школе: организация и управление / [под ред. М.М. Поташника]. – М., 1990. – 192 с.
5. Мищенко Л.И. Теория и практика формирования содержания педагогического образования: на материале подготовки учителей начальных классов / Л.И. Мищенко. – М. ; Курск, 1996. – 262 с.
6. Немова Н.В. Управление методической работой в школе / Н.В. Немова. – М. : Сентябрь, 1999. – 176 с.
7. Подымов Н.А. Психологические барьеры в педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук / Н.А. Подымов. – М., 1999. – 39 с.
8. Подымова Л.С. Теоретические основы подготовки учителя к инновационной деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук / Л.С. Подымова. – М., 1996. – 32 с.
9. Селезнева Т.Н. Социально-педагогическая культура – критерий профессионализма учителя / Т.Н. Селезнева // Педагогическое образование для XXI века : матер. Междунар. науч.-практ. конф., (М., 12–16 апреля 1994 г.). – М., 1994. – С. 38–39.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013.

Темченко О.В. Развитие профессионализма учителя в условиях инновационной деятельности общеобразовательного учебного заведения

В статье рассматриваются теоретические вопросы влияния инновационных процессов в общеобразовательном учебном заведении на развитие профессионализма учителя. Охарактеризованы трудности и проблемы, которые препятствуют процессу развития профессионализма педагога.

Ключевые слова: *учитель, профессионализм, инновационный процесс, управление.*

Temchenko O.V. Professional development of the teacher in terms of innovation general educational institution

The paper presents theoretical issues influence innovation in secondary schools on the development of teacher professionalism. Also described the difficulties and problems that hinder the development of professionalism of the teacher.

Key words: *teacher professionalism, innovation process management.*